

რამაზ ხაჭავსურიძე

დღესასწაულთა არსი ხალხური წარმოდგენებით - III (მარტვილის მუნიციპალიტეტის ეთნობრაფიული მასალების მიხედვით)

საქართველოში აღინიშნება უამრავი დღესასწაული: შობა, აღდგომა, მარიაშობა, ბარბარობა და ა.შ. ყველა კუთხე მისთვის დამახასიათებელი ნიშნით აღნიშნავს ამა თუ იმ დღესასწაულსა თუ დღეობას. დღესასწაულის ქრონოლოგია ერთფეროვანი არ არის. ხშირ შემთხვევაში რელიგიური სინკრეტიზმის სახით წარმოდგენილია ქართველთა უძველესი მსოფლმხედველობა, რომელიც ზოგჯერ ქრისტიანულსაც ქარბობს. გრ. რობაქიძე აღნიშნავს: „ქრისტიანობამ წარმართობა კი არ მოსპო, არამედ შინაგანად შეიზარდა იგი“. მართალია, მართლმადიდებლობა საქართველოში პირველივე საუკუნეში იქადაგეს ქრისტეს მოწაფეებმა: ანდრიამ, მატათამ და სვიმონ კანანელმა, მესამე საუკუნიდან კი სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა, მაგრამ ის მცდარი შეხედულებები, რომელიც გააჩნდათ დღესასწაულებისადმი ადრეულ ხანებში, დღემდე შემორჩა და აგრძელებს თავის ტრადიციულობას.

რაც დრო გადის, წარმართული კვალი იკარგება, მაგრამ მართლმადიდებლურ დღესასწაულს ხშირად ემჩნევა მისი დანაშრევი.

ჩვენი მიზანია მარტვილის მუნიციპალიტეტის სოფლების მაგალითზე გავარკვიოთ დღესასწაულების არსი ხალხური წარმოდგენებით და გავაანალიზოთ ეკლესიური თვალთახედვით.

მარტვილის მუნიციპალიტეტს მოსახლეობა პირობითად ორ ზონად ყოფს: ქვედა ზონა – მდინარე ცხენისწყლიდან მდინარე აბაშამდე და ზედა ზონა – მდინარე აბაშიდან ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტის საზღვრამდე. აღსანიშნავია, ის ფაქტიც, რომ ხალხური რწმენით გაქლენთილი დღესასწაულები ზედა ზონის სოფლებში დასტურდება. ეს დღესასწაულებია: ხარება, წაჩხურობა, აღერტობა, ილიაობა, ბარბარობა და გაძლიკობა.

მართლმადიდებლური შეხედულებით, ხარება აღინიშნება ახალი სტილით 7აპრილს, ძველი სტილით 25 მარტს. ამ დღეს მთავარანგელოზმა გაბრიელმა ახარა ღვთისმშობელს, რომ ის შობდა მაცხოვარს. ეს დღესასწაული ძირითადად აღდგომის მარხვაშია, ამიტომ ეს დღე ხსნილია თევზით, თუკი ვნების კვირა არ დაემთხვა. ამ მხრივ ანალოგიური მდგომარეობაა ხალხის წარმოდგენაშიც. ტრადიციულად, ამ დღეს ყველა ოჯახმა თევზი უნდა ქამოს, თუ არადა მთელი წელი გაუხარებელი იქნება, მნიშვნელობა არა აქვს ტიპიკონს: ხარება ხსნილშია თუ მარხვაში. ამ დღეს დაუშვებელია მუშაობა. ხალხის თქმით, ხარება დღეს ერთ-ერთმა ქალმა, გვარად ხარებავამ, თქვა: მეც ხარებავა ვარ, შენ ხარება ხარ, რომ მოვქსოვო, რას მავნებს, ჩვენ ერთი და იგივე ვართო. და მიჯდომია საქსოვ დაზგას (მეგრ. ზეგი დო ორცხონჯი). როგორც კი ძაფის დაწყობა დაუწყია, ხელებიც გაყინვია. ვინც მუშაობას დაიწყებს, იმასაც იგივე დაემართება“

(მთქმელი გოგუცა თოდუა, 87 წლის). ანალოგიურად ხსნიან სხვა რესპონდენტებიც (ნოდარ გაგუა, 72 წლის; ნოდარ თოდუა, 69 წლის).

ბარებისაგან განსხვავებით, ილიაობა (მეგრელიობა) ყოველთვის ხსნილშია, ახალი სტილით 2 აგვისტოს, ხოლო ძველი სტილით 20 ივლისს. ეს დღესასწაული ცნობილია „ნაქყებიების ლოცვით“ (ნაქყებიეფიში ხვამა) და აღინიშნება სოფელ კურზუში (ქეჯვარში). რამდენიმე წლის წინ დღეობა აღინიშნებოდა არა უშუალოდ 2 აგვისტოს, არამედ მის მომდევნო კვირა დღეს. ამ დღისთვის გამომლოცველი (მახვამერი) (აუცილებლად ნაქყებია) სოფელში შეგროვებული ფულით იყიდის კარგად ნასუქ მოზვერს, გამყიდველს არ შეევაჭრება, რადგან ელია ასეთს არ შეიწირავს, ლოცვის დღეს გამოიყვანს ქეჯვარის სასაფლაოსთან და დაილოცება, შემდეგ დაკლავს. ვინც იმ უბანში ცხოვრობს, ყველა მივა დანალოცი ზორცის წასადებად. თან მიიტანს სანთელს. „მახვამერი“ (გამომლოცველი) სანთელს თავზე გადაავლებს, ოჯახს დაულოცავს და ერთ ნაქერ ნალოც ხორცს გაატანს. სხვა სოფლიდან თუკი ვინმე მივა, ნაქყებია უნდა იყოს ან ნაქყებიას შთამომავალი. სხვას არ შეუძლია. ბოლო 10 წელია სოფელში ეკლესია გახსნეს. გამომლოცველადაც მრევლის წევრი დანიშნეს, რომელიც ამბობს, რომ მოძღვარმა აკურთხა: „რადგან ხალხმა დაგადგინა, ილოცე და შეეცადე წარმართული სარწმუნოებიდან გამოიყვანე“. ხვამაც უშუალოდ ილიაობა დღეს დაინიშნა, ამას უშუალოდ მოხუცები არ ეთანხმებიან (ბევრი ახალგაზრდაც).

„ეს დღესასწაული ჩვენია, ნაქყებიების და ქეჯვარის უბანში მცხოვრები ხალხისაა. ჩვენ კვირას ვლოცულობდით და ახლაც ისე უნდა გაკეთდეს, ჩვენ ეკლესიას არ ვექვემდებარებით“ (მთქმელი ანტიფო ნაქყებია, 77 წლის).

„ჩვენს სოფელში ქარი მაშინ იცის, როცა აგვისტოა. ჩვენს წინაპრებს დაუტერიათ ვიღაც ელია და სოფლის სახელით შეუწირავთ, თან უთქვამთ: ყოველ წელს საქონელს დავკლავთო, დღეს ყველაფერი არიეს. ორშაბათს საქონლის დაკვლა სად გაგონილა, ან შვილებითა და შვილიშვილებით სავსე კაცმა სანთელს ხელი როგორ ვაბლო?! იყვნენ სხვა გამომლოცველებიც, ცხონებული დათიკოც, ჩხაკაც, მაგრამ მამაბაპურად კვირას ვლოცულობდით. ყველაფერი კარგად იყო. ახლა ბუნებაც აირია“ (მთქმელი კარლო ნაქყებია, 80 წლის).

ელიობის დღესასწაულს სხვა თვალთ უყურებენ სხვა სოფელში: „ახლა ელიობაა, ელიობის წინა დღეს ეზოში ყველგან იელის რტო უნდა დაარქო, თმაზე სანთელი მიიწებო, თორემ ეშმაკები გაგთვალავენ. კურზუს დაწყველილი ნაქყებიები ისე ლოცულობენ, მათ ქარი არ ავნებთ, ჩვენთან კი ყველაფერი უნდა მოისპოს“ (მთქმელი გრიშა ცააეა, 74 წლის).

ხალხს ილია წინასწარმეტყველი ამინდის მფარველად მიაჩნია. ბიბლიის მიხედვით, მისი ლოცვით, 3 წელზე მეტ ხანს არ უწვიმია. ხალხს წარმოდგენაში ხან ღვთაებად მიაჩნია და ხან კაცად. ეს კი აუცილებელია. იმ დღეს მივიდნენ და ოჯახიანად ილოცონ, სახლშიც პურმარილი უხვად ჰქონდეთ.

ილიაობის მსგავსი დღესასწაულია წაჩხურობა, რომლის სახელიც სოფელ წაჩხურუს უკავშირდება. წაჩხურუს მთაზე დგას მთავარანგელოზთა სახელობის ეკლესია, რომელიც ითვლება უმვილოების შემწედ, ამიტომ ჰქვია მოსკე

(„შვილიერების მიმცემი“) წაჩხურუ. დღესასწაულია აღდგომის ხუთშაბათს. წაჩხურუსა და ნობულის მოსახლეობას ეს დღესასწაული „ადევთ“, ანუ ამ დღეს ყველა იქ მცხოვრები ოჯახი ვალდებულია სუფრა გააწყოს, სალოცავად მეორე ხუთშაბათს წავიდნენ. სალოცავად მიდის სხვა სოფლის ხალხიც, რომელთაც მიაქვთ სანთლები და თუკი შვილი არ ჰყავთ, ამოაქვთ პატარა აკვნებიც, რადგან სწამთ, რომ ამით მთავარანგელოზი მათ ლოცვას შეისმენს. თუ ვინმე ავადმყოფობისაგან განკურნების სათხოვნელად ან მაღლობის შესაწირად მიდის, მიაქვს თავისი სიგრძე სანთელიც. ზოგი ფეხშიშველიც ადის. კომუნისტების პერიოდში ლოცვას აღასრულებდა მახვამერი („გამომლოცველი“), რომელსაც საკურთხეველთან ჩაკვი ჰქონდა გაბმული, მისულს ქვეშ გამოატარებდა. გასამრჯელოსაც აიღებდა (ბოლო გამომლოცველი იყო შოთა თოდუა).

ხალხი სანთელს კედელზე მიწებებულს ანთებს. მიაჩნიათ, ასე უკეთესია ლოცვისთვის.

წაჩხურუში წასული იმ კვირას სახლიდან არ უნდა გამოვიდეს, თორემ ლოცვა წყველად დაუბრუნდება.

რადგან წაჩხურობა ხუთშაბათს არის, ამ სოფლებში ხუთშაბათ დღეს მიცვალებულის დასაფლავება არ შეიძლება, თუ წყალში არ დამხრჩვალა, ან ცეცხლში არ დამწვარა.

წაჩხურუს ტაძრის წინ დგას დიდი ჭადრის ხე. რომელსაც წყველისათვის იყენებენ. თუ ვინმეს ხატზე გადაცემა სურთ, ხეს მიარჭობენ დიდ ლურსმანს, მიაბამენ შავ ნაჭერს, დაწყევლიან: მიაჩნიათ, რომ არაფერი ეშველება მათ მტერს, აუცილებლად დაისჯება.

წაჩხურობის იდენტურია ალერტობაც. რომელიც ალერტის წმინდა გიორგის ეკლესიას უკავშირდება. აღსანიშნავია, რომ წარმართულ პერიოდში ალერტი ერთ-ერთი ღვთაება იყო. სოფელს სახელი შემორჩენია, მაგრამ სალოცავი წმინდა გიორგისაა. ზოგი მეცნიერი ამტკიცებს, რომ წმინდა გიორგის კულტი საქართველოში ადრეც იყო. ზოგი კი თვლის, რომ წმინდა გიორგიმ შეცვალა კობალასა და პირიმზის კულტი.

წაჩხურუ თუკი უშვილოების ვედრებას მალევე შეიწირავს, ალერტის წმინდა გიორგი წყველას მალევე შეისმენს. ამიტომ დამწყევლელები წაჩხურუზე მეტად ალერტში მიდიან. ზოგის თქმით, წმინდა გიორგი ბარაქის მომცემიცაა. ხალხი წმინდა გიორგის ეკლესიაზე ჰყვება: „წელს ოთხი ღორი მომპარეს, ღორის ქურდი ისედაც დაწყევლილია, მაგრამ მე მაინც წავალ წმინდა გიორგის ეკლესიაში და გადავცემ, წმინდა გიორგი სურვილს მალე ამისრულებს“ (მთქმელი ციალა სულუხია, 62 წლის).

„წელს ალერტის კარზე მიმაქვს დაახლოებით 120 ლარი შესაწირად, თან ჩემი ჩამოქნილი სანთელი, ხურდა ფოლიც. სანთელს მივაწებებ, ეს იმას ნიშნავს, რომ ვითომ ეს სანთელი ეკლესიისაა. აღნიშნული ხურდა ფული სანთლის ღირებულებისაა. ასე ვაკეთებ 40 წელია. ჩემი ოჯახიც სულ წინ მიდის“ (მთქმელი ნოდარ თოდუა, 69 წლის).

ორივე შემთხვევაში – წაჩხურობაზეც და ალერტობაზეც – აკრძალულად მიაჩნიათ შავი ტანსაცმლით მისვლა, რადგან ღმერთი გაბრაზდება.

ეკლესიის გადმოცემით, წმინდა გიორგი ემსხვერპლა რომის იმპერატორისაგან ქრისტიანების დევნას. ის პირველი მებრძოლია ჯადოქრებისა და დამწყევლელებისა და არა წყევლის შემსმენელი. წმინდა გიორგის „დაუჯდომელში“ ვკითხულობთ: „გიხაროდენ, გძეულ ათანასეს მძღველო“. ათანასესთვის დაუვალებიათ წმინდა გიორგის მოჯადოება, ათანასე ვერაფერს გამხდარა, თავისი უძღურების შემხედვარეს დანაშაული მოუხანიებია და ქრისტიანად მონათლულა.

წმინდა გიორგი თუკი იმპერატორის ბრძანებით მოკლეს, წმინდა ბარბარე საკუთარმა მამამ მოკლა. მისი ხსენება აღინიშნება ახალი სტილით 17, ხოლო ძველი სტილით 4 დეკემბერს. ქალწულმოწამე ბარბარე შემწეა ჩვილი ბავშვებისა და მკურნალია ავადმყოფობის.

„სენტ და ბუგრთა მკურნალო“ - მივმართავთ ტროპარში. მარტვილის სოფლებში ეს დღე მიჩნეულია მეკვლეობად, კერძოდ, ქათმების ფეხობად. ამ დღეს არ შეიძლება სხვის სახლში მისვლა, რადგან ოჯახის კეთილდღეობა გადაყვება. მეფებურმა დილით ადრე უნდა შემოუაროს ეზოს და ყველა პირუტყვის სადგომს თხილის ტოტი და სურო მიაკრას. ყველა საქმე იმან უნდა გააკეთოს და პირველად რომელ სკამზეც დაჯდება, იმ სკამზე უნდა იჯდეს მთელი დღე, თორემ ქათმები არ მოიკრუხებენ.

კიდევ ერთი დღესასწაულია გაძლიკობა, აღდგომის მარხვის შუაზე გაყოფა (განზოგადება). ამ დღეს ოჯახში მოიხარშება მხალი, მწვანელი. ჭამამდე ყველა კუთხეს უნდა ესროლონ სიტყვებით: „გაჯობე, გაძლიკიავ“.

ამრიგად, ჩვენ განვიხილეთ ის დღესასწაულები, რომლებიც აღინიშნება მარტვილის მუნიციპალიტეტის სოფლებში. დღეისთვის წარმართული აზროვნება დავიწყებას ეძლევა, რადგან თითქმის ყველა სოფელში ეკლესიაა და მოძღვარი ჰყავთ. დასუსტებულია „მახვამერის ინსტიტუტი“.

წარმართული ელემენტები მრავალი საუკუნეა არსებობს და დღემდე სხვადასხვა სახით მოაღწია. მათი ცოდნა საჭიროა მართლმამიძეებლობაში უკეთ გასარკვევად. ჩვენი ფესვების, ძველი წეს-ჩვეულებებისა და ტრადიციების შესასწავლად.

გამოყენებული ლიტერატურა

- დაუჯდომელი, 2003 – დაუჯდომელი, საგალობლების კრებული, თბ., 2003.
 ჯ. რუხაძე, 1999 – ჯ. რუხაძე, ბუნების ძალთა აღორძინების ხალხური დღესასწაული საქართველოში, თბ., 1999.
 მ. ჩიქოვანი, 1956 – მ. ჩიქოვანი, ხალხური ზეპირსიტყვიერების ისტორია, თბ., 1956.
 ლ. ხაჭაპურიძე, რ. ხაჭაპურიძე, 2006 – ლ. ხაჭაპურიძე, რ. ხაჭაპურიძე, მკურნალობის მეთოდებისა და ტრადიციებისათვის ქართველ მართლმადიდებელ მრევლში, თურნ. ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. X, ქუთაისი, 2006.
 რ. ხაჭაპურიძე, 2007 – რ. ხაჭაპურიძე, ოკრიბის თემის ფოლკლორულ-ეთნოგრაფიული მიმოხილვა (1993-1999) წლებში ჩაწერილი მასალების მიხედვით, ტ. XI, ქუთაისი, 2007.

რ. ხაჭაპურიძე, რ. კაშია, 2007 – რ. ხაჭაპურიძე, რ. კაშია, ხალხური ვეტერინარია და საგვარეულო ტრადიციები (ქვემო იმერეთის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით), ტ. XI, ქუთაისი, 2007.

რ. ხაჭაპურიძე, რ. კაშია, 2008 – რ. ხაჭაპურიძე, რ. კაშია, საოჯახო-საგვარეულო სამედიცინო ტრადიციები, ტ. XII, ქუთაისი, 2008.

RAMAZ KILACHAPURIDZE

ESSENCE OF HOLIDAYS ACCORDING TO FOLK BELIEFS - III (BASED ON ETHNOGRAPHIC MATERIALS OBTAINED IN MARTVILI MUNICIPALITY)

Every region in Georgia has its unique, distinctive way of celebrating holidays and festivities. The chronology of the holiday is not homogenous. Frequently, religious syncretism combines the most ancient world view of the Georgians which sometimes is even stronger than the Christian one. In Grigol Robakidze's opinion, "Instead of eliminating paganism. Christianity absorbed it". Even though *Christianity* was first preached in Georgia as early as the first half of the 1st century CE by the Apostles of Jesus – *Andrew*, *Matthias* and *Simon the Cananean* (*Simon the Zealot*), and was declared a state religion in the 4th century, ancient pagan beliefs related to holidays and festivities still remain up to the present day, retaining traditional character.

Year by year, traces of paganism fade away. However, some of its layers are often traceable throughout the Orthodox Holidays.

The proposed article discusses the following holidays celebrated in the villages of *Martvili Municipality*: *Annunciation*, *Tsachkhuroba* (the holiday dedicated to the Archangel's Church of Village *Tsachkhuru*), *Alertoba*, *Iliaoba*, *Barbaroba*, and *Gadzghikoba*. The paper presents the meaning of the above-mentioned holidays from the religious as well as folk perspectives.